

değerlendirme

BİR SİYASAL TASAVVUR BİÇİMİ OLARAK İMPARATORLUK VE YANSIMALARI

THE CONCEPT OF EMPERORSHIP AS A POLITICAL IMAGINATION AND ITS REFLECTIONS

HAYRETTİN ÖZLER*

Öz

Bu makalede bir siyasal tasavvur biçimi olarak imperyal tahayyül tartışılacaktır. Herhangi bir uygarlık tarihi veya siyasi tarih kitabını ele aldığımızda karşımıza hep imparatorlukların tarihi çıkar, sonra tarihsel bir kopuşla post-imperyal bir döneme girilir ve imparatorlukların izine bir daha rastlanmaz. Çünkü ani bir sıçramayla birlikte imparatorluklar devrinin kapandığına, modern dünyanın ulus devlet gibi makul ve geçerli tek bir siyasal-toplumsal yapıyı zorunlu kıldığına dair bir dogmaya tutuluruz. Bu post-imperyal dünyayı anlayabilmek uluslararası ilişkiler adında bir disiplinin gelişmesine ve belki de hiç hak etmediği bir saygınlığa erişmesine neden olur. Bu disiplinde dünya adeta bir satranç tahtasıdır. Rasyonel, öz çıkarımın bilincinde, özerk ulus devlet aktörlerinin oynadığı bir strateji ve savaş oyunudur bu.

Oysa binlerce yıllık insanlık tarihine baktığımızda dikkatimizi çeken şey, ulus devletlerden veya varlığı yokluğundan daha tartışmalı olan ulusların ilişkilerinden ziyade devasa büyüklüklere ulaşmış, yüzlerce yıl varlığını korumuş, karmaşık ve gizemli yapılar olan imparatorluklardır. Hakikaten tarih bize dünya üzerinde neredeyse her zaman evrensel ölçekte nüfuza sahip bir veya birkaç imparatorluk olduğunu gösterir. Prenslikler, krallıklar veya günümüzde onların muadili olan ulus devletlerden oluşan bir dünya vardır elbette, ama bunun ötesinde dünya düzenini şöyle böyle belirleyen hegemon, hiper ve süper güçlerin var olduğunu hepimiz kabul ederiz. Bunlar süper güçler değil supra-nasyonel siyasal tahayyüllerdir. Aslında oyunun kurallarını belirleyenler ve sistemi kuranlar onlardır. Sistemin işine yarayan her şey sistemi kuranların işine yarar. Bu yeni imparatorluklar bir yapıdan ziyade şebeke veya rizom benzeri yapılarda karşılıklı etkileşim halinde olan amillerdir. Bu aktörleri bir araya getiren, uzlaştıran veya çatışmayı sürdürülebilir kılan ise imperyal tahayyüller ve ilişkilerdir.

* Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü

Giriş

Bu yazının hikâyesi 1992’de İstanbul Üniversitesi’nde öğrenciyken 1990 tarihli Türkiye Günlüğü’nün 11. Sayısında İlber Ortaylı ile yapılan bir mülakatı okumakla başladı diyebilirim. Ortaylı bu mülakatta Osmanlı’nın Üçüncü Roma olduğunu ve bir dördüncüsünün de hiç olmadığını iddia ediyordu. Aynı sayıda Mehmet Ali Kılıçbay, Osmanlı’nın mirasçısı olduğu antik kültürü, İslamiyet ve İran okullarından geçirecek doğrudan Eski Yunan’a dayandırıyordu. Bu yazıları okuduğumda 21 yaşındaydım ve üzerinden bir o kadar yıl daha geçti. O zamanlar millet veya ümmet merkezli bir kavrayıştan ayrılıp Yunan ve Roma devamlılığı bağlamında Osmanlı’yı anlamaya çalışmak bana oldukça zorlama bir çaba gibi görünmüştü. Ancak bu iki bakış (millet veya ümmet ile imperyal) açısı arasındaki geçişi veya dolayımı sağlamak, özellikle Burbank ve Cooper’ın İmparatorluklar Tarihi ile Hardt ve Negri’nin İmparatorluk adlı eserini okuduktan ve ardından uygarlıklar tarihine kısaca bir baktıktan sonra daha kolay geliyor.

Yapılması gereken kanaatimce “yerel olan” ile “evrensel olan” arasındaki dolayımı sağlamak için imperyal kavramına yeni bir anlam yüklemektir. Zaten ulus veya millet dediğimiz şey yerel olan ve evrensel olan arasındaki dolayımı sağlayamamaktadır çünkü hem yerelliğe hem evrenselliğe karşıdır. Ulus tanımlandığı coğrafya içindeki çeşitliliği yadsıdığı kadar yarı-evrensel din, ümmet veya medeniyet gibi sadakat ve bağlılıkları da yadsımaktadır. Ulus tahayyülünün bağlayıcı ve dâhil edici olmaktan çok ötekileştirici, eritici, asimile edici ve dışlayıcı olduğu gerçeği fazla izahat gerektirmez bana göre. Yereli evrensele bağlayan, tikel ile tümel arasındaki dolayımı sağlama becerisi cemaatsel, örgütsel veya ulusal yapılardan çok –ki zaten bunlarda kendi içinde tikelliğe sahiptir- rizomatik, ağımsı, imperyal ilişkilerdir.

Burada anahtar kavram olarak kullandığım *imperyal* (emperyal değil) kavramının imparatorluk ve emperyalizm gibi kavramlardan farklı olduğunu belirtmem gerekir. Ayrıca imperyal kelimesine bir kimlik ve kültür boyutu kattığımı belirtmeliyim. Bu boyutu eklememin nedeni kimlik ve kültürün hep etnik veya ulusal bağlamda ele alınma alışkanlığımı yadsımamdır. Kültür kavramı genellikle homojen bir bütünsellik çağrıştırmakla beraber aslında farklılığın ve çeşitliliğin olduğu yerlerde mümkündür. Kültür ve onun daha gelişmiş hali olarak medeniyet benzerliklerin değil farklılıkların biraradalığının ürünüdür. Homojen ve yalıtılmış bir topluluk zaten yoktur, olsa da güçlü bir kültürü olamaz. Kimlik bile ancak ötekinin varlığı karşısından mukayeseli bir şekilde oluşan aidiyetlikle ilgilidir. Bir diğer husus, ulus veya millet kavramını imperyal kavramının bir nevi anti-tezi veya yadsıması olarak ele

almaktayım. Bu mevzuyu açmadan önce Burbank ve Cooper'ın ardında Hardt ve Negri'nin imparatorluk kavramına yükledikleri anlamlara sadece seçilmiş örnekler olarak bakmanın faydası olabilir. İlkine eski imparatorluk ikincisine yeni imparatorluk tahayyülü adını veriyorum.

Eski İmparatorluk Tahayyülü

Burbank ve Cooper (2011: 480-486) günümüzde en güçlü devletlere baktığımızda imparatorluk geçmişlerinin bugününü gördüğümüzü iddia eder. Bu tarihçilere göre örneğin, Çin'in bugünkü liderleri devlet gücünü artırmak için imparatorluk geleneğini hatırlatmakta, Yuan ve Qing Hanedanları Çin topraklarının birleştiricileri olarak göklere çıkarılmaktadır. Bu yazarlara göre bir başka örnek olan Rusya Federasyonu'nda komünist çöküşten sonra imparatorluk kültürünün yeniden iş başında olduğunu görürüz. Rus İmparatorluğu Avrasya'daki mekânında bir başka şekilde zuhur etmiştir. Avrupa'ya gelince, beşinci yüzyıldan yirminci yüzyıla kadar yeni bir Roma yaratmaya hevesli bazı seçkinlerinin ihtiraslarıyla, böyle bir sonucu önlemeye çalışan diğerlerinin kararsızlığı arasında kapana kısılmıştır. Öte yandan Amerika Birleşik Devletleri'nin otoritesini mekâna yaymakta kullandığı karışık yöntemler onun imparatorluğa özgü kendi gelişme çizgisini yansıtmaktadır. İslamiyet'in başlangıçta evrensel bir imparatorluk kurma projesi olduğunu söyleyen bu tarihçiler evrensel bir imperyal fikrinin pek çok aydın, lider ve milletin hedeflediği bir ülkü olmaya devam ettiği gerçeğini çok iyi anlatan bir eser vermişlerdir. İskender, Sezar, Augustus, Şarlman, Şarlken, Fatih Sultan Mehmet, Kanuni Sultan Süleyman, Napolyon, Hitler, Wilson vesaire evrensel bir "Roma" ülküsüne sahip liderlerdir. Polybus, Cicero, Grotius, Puffendorf, Saint Pierre ve hatta Kant gibi pek çok düşünür evrensel bir barışın –bu ancak evrensel bir imperyal içinde gerçekleşir- kurulması için fikirler önermişlerdir.

Burbank ve Cooper beş yüz sayfalık adı geçen eserde imparatorlukların ortak özelliklerini tanımlamaya çalışır. Farklılıkları bir şekilde hoş görmek imparatorluğun uzun ömürlülüğü açısından elzemdir. Bazıları farklı yollar izlemiş ve kısa süreli olmuşlarsa da genel olarak imparatorluklar farklılığı bir egemenlik aracı olarak kullanmışlardır. İmparatorluklardan bazıları halkların çeşitliliğini hayatın sıradan bir gerçeği olarak kabul etmişler, farklı sosyal grupların seçkinleriyle hükümdar arasındaki bağların imparatorluk tebaası arasındaki bağlardan daha güçlü olmasını sağlama almayı amaçlamışlardır. Bazıları ise farklılaştırılmamış içerdekilerle, "barbar" dışarıdakiler arasına bir

sınır koyarak egemenliklerini artırmaya çalışmışlardır. Çoğu imparatorluk için hedef benzerlik değil sadakattir. Farklılık endişe yaratmaktansa bir fırsata dönüştürülebilirdi. Her ne kadar farklılıkları sürdürmüşlerse de imparatorluklar kendilerine özgü tarzlar da yaratabilmişlerdir. Roma İmparatorluğu, Yunan eserleriyle Akdeniz pratiklerinden yola çıkarak belki de bugüne kadar en seçkin imparatorluk modelini sunmuştur.

Tek tanrılı dinlerin imparatorluk sistemlerine dâhil edilmesinden önce Mezopotamya, Mısır, Eski Roma gibi imparatorluklar fethettikleri bölgelerin yerel-etnik tanrılarını imparatorluk panteonuna dâhil etmişlerdir. M.S. dördüncü yüzyılda Hıristiyanlığın, Roma'da devlet dini olmasıyla bir sapma gerçekleşmiş ancak Moğol, Abbasi ve Osmanlı gibi bazı imparatorluklar, antik dönemdeki çok tanrılı tek bir imparatorluk dininden; tek tanrılı ama çok dinli bir imparatorluğa geçişte daha başarılı olmuşlardır. Bu imparatorluklar bugünkü ulaşım ve iletişim imkanlarına sahip olmadıkları halde devasa boyutlara ulaşmışlar, küresel ölçekte ekonomilerini entegre etmişler ve iktidarlarını yüzyıllarca ayakta tutacak kurumlar yaratmışlardır. Daha önemlisi farklı kültürleri bir arada tutabilen kültürel çatılar kurmuşlardır. Moğollar dâhil pek çok imparatorluk dini ve kültürel farklılıklara faydacı bir yaklaşım geliştirip, yendikleri halkların beceri ve kaynaklarından faydalanmışlardır. Bu imparatorlukların egemenlikleri, sadece şiddete değil, farklı din ve kültürleri himaye etmeye ve kişisel sadakat politikalarına da bağlıydı. Kullandıkları şiddet, on beşinci yüzyılda ortaya çıkan Avrupa imparatorluklarının ve modern ulus-devletlerin kullandıklarından ne daha fazla, ne de daha sistemattikti.

Bu durum imparatorlukların yayılmacı olmalarından kaynaklanır. Ulus devletin aksine imparatorluk içeriye değil dışarıya uzanır, toplulukları kendine çeker, farklı insanların farklı yönetileceğini varsayar. İmparatorluklar fark gözetme yanında kaynaştırma ve birleştirme özellikleri olsa da dağılma riskiyle her zaman karşı karşıyadırlar. Yerel farklılıklara daha hoşgörülü, tek biçimliliği dayatmayan konfederasyonlara daha açıktılar. Tüm bunlara rağmen imparatorlukların oldukça uzun ömürlü olmalarının nedeni; içeriden ve dışarıdan farklı bir topluluk, hâkim unsur haline gelip iktidar merkezine yerleşse de eski imparatorluğu sürdürmeyi öncelik edinmiş olmasıdır. Ulus devletler evrensel olarak tanınan egemenlik ilkesi sayesinde başarısız olsalar da, halkına zulmetseler de ayakta kalma şansları imparatorluklara göre daha yüksektir ancak uzun ömürlü oldukları söylenemez.

İmparatorluklar muhtelif egemenlik repertuarları yarattılar, benimsediler ve bulaştırdılar. Bu repertuarlar birbirlerinden farklıydı. Her imparatorluk, liderlerinin vizyonuna ve tarihsel koşullara bağlı olarak coğrafi ve tarihi sınırlamalara tabiydiler. Fakat bu repertuarların ortak yönü esneklikleriydi. İmparatorluklar, yeniliğe açıktır, birbirlerini örnek almaya, öykünmeye, taklide, stratejilerine yenilerini eklemeye veya koşulları gözden geçirmeye yatkındılar. Göçebe ve yerleşik halkların kesişmesi imparatorlukları birbiriyle buluşturuyordu, bu buluşma bazen savaş bazen de barışa yol açıyordu. İmparatorluklar, evrensel bir imparatorluk olma yolunda birbirlerinin en büyük engelleriydiler. Ama imparatorlar, fethettikleri veya kendilerine bağladıkları toplumların hak talepleri karşısında onları yok etmek veya ezmeğe, egemenliklerini bunlar üzerine inşa ettiler. İmparatorlar, hem egemenliklerini paylaşıyorlar hem de verdikleri imtiyazlarla yeni koşullara uyum sağlayabiliyorlardı. Kısacası imparatorluk, değişken bir yapıydı; etkileşimli ve uyumlu olma yeteneği olanlar daha fazla yaşıyorlardı.

Bu farklı egemenlik tahayyülü kendi içinde paylaştırılmış, katmanlı ve örtüşen bir nitelik taşıyordu. Hükümdarlar fethettikleri bölgelerin beceri, bilgi ve otorite sahibi insanlarına, işbirliği yapmaktan kazançlı çıkabilecek seçkinlerine ve hatta marjinallerine sahip çıkıp onları yetkilendirebiliyorlardı. Bazen devşirme sistemi ile köleleri mevki sahibi yapıyorlardı. Bu kişiler imparatorluğun araçları ve yandaşları olarak hem disiplin altına alıyor hem de yetenek ve güçlerinden faydalanılıyordu.

Batı Avrupa İmparatorluklarının 16. yüzyıldan itibaren imparatorluk gibi davranmaktan vazgeçip ulus-devlet gibi düşünmeye başlamaları ve ulusun gururunu okşamak ve onu zenginleştirmek için kolonileşmeye kalkışmaları eski imperyal gelenekleri değiştirmiştir. Ortak bir geçmiş, dil, din veya ırk gibi temeller üzerinde ulusa dayalı imparatorlukların daha doğrusu ulusal emperyalizmin yükselişi on dokuzuncu yüzyıldan itibaren imparatorlukların dağılması ve kanlı savaşların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Sömürgeci imparatorluklar arasındaki kızışmış rekabet bir dünya düzenini sağlayamamıştır. Ulusal emperyalizm, imparatorluklardan ulus-devlete geçişe hizmet etmişti, ama yeni bir imperyal geleneğin doğuşundan ziyade emperyalizm, eski imparatorlukların sonunu hazırladı.

Yeni İmparatorluk Tahayyülü

Ulusal emperyalizmin yarattığı ihtilaflar bugün bile devam etmektedir. Çözüm yolu olarak yeni imperyal stratejiler geliştirilmektedir. Bugün Birleşmiş

Milletler, NATO ve Dünya Ticaret Örgütü gibi ulus-üstü oluşumlar Hardt ve Negri'nin İmparatorluk'unda belirttiği gibi yeni emperyalizmden yeni bir imparatorluğa geçişin ayak sesleridir. Bu post-modern imparatorluğu Hardt ve Negri şöyle tarif etmeye çalışır:

Ulus devlet egemenliği Avrupalı güçlerin modern dönem boyunca kurduğu emperyalist yönetimlerin temel taşıydı... Emperyalizmin aksine İmparatorluk toprak temelli bir iktidar merkezi yaratmadığı gibi, sabit sınırlara ya da engellere dayanmaz. İmparatorluk, giderek bütün yerküreyi kendi açık ve genişleyen hudutları içine katan *merkezsiz* ve *yersiz yurtsuzlaşmış* bir yönetim aygıtıdır. İmparatorluk değişken komuta ağları yoluyla melez kimlikleri, esnek hiyerarşileri ve çoklu mübadeleyi idare eder. Emperyalist dünya haritasındaki ayrı ulusal renkler İmparatorluğun küresel gökkuşağı içinde eriyip kaybolmaktadır... Bizim temel varsayımımız yeni bir emperyal egemenlik biçiminin ortaya çıktığı doğrultusundadır... Emperyalizm miadını doldurmuştur. Hiçbir ulus, modern Avrupalı ulusların bir zamanlar olduğu gibi dünya lideri olamayacaktır. (Hardt ve Negri, 2012: 16)

Hardt ve Negri imparatorluğu, uygar dünyaya karmaşık iktidar ağlarıyla hükmeden ancak içinde karşıtlarını da barındıran bir rejim, bir makine olarak görmektedir. İmparatorluk, geçmişte amaçlanan ve gelecekte var olacak olan, geçici bir tarihsel uğrak değil, tarihin dışında veya tarihin sonunda yer alan bir rejim olarak sunulur. İmparatorluk, bir toprak parçasını veya dünyayı yönetmez, içinde yaşadığı dünyayı yeniden yaratır. İmparatorluk pratiği, sürekli suretle kanla yıkanmakla beraber İmparatorluk ideali hep barışa –tarih dışı, ebedi ve evrensel bir barışa– adanmıştır (Hardt ve Negri, 2012: 18-19). Hardt ve Negri modern kolonyal emperyalizmden yeni imparatorluğa geçişi Avrupalı ve Avro-Amerikalı bir çizgi takip ettiği gerekçesiyle modern kapitalizm ve küreselleşme kapsamında ele alır. Hardt ve Negri'nin üzerine parmak bastığı diğer nokta yeni İmparatorlukta Avrupa ve ABD kaynaklı yönetim mantığının tüm yerküreyi tahakküm altına aldığı ve gerçekte alternatif bir küresel toplumun habercilerinin buna direnen güçler olduğunu vurgulamasıdır.

On dokuzuncu yüzyılda zirveye ulaşan yeni sömürgecilik veya yeni emperyalizm ulusların evrensel bir imparatorluk kurma çabalarıydı. Bunun nedeni Hardt ve Negri'ye göre ulusal sınırları içine hapsedilmiş kapitalizmin sınıfsal sömürüye dayalı işbölümünü yükselen işçi hareketleri karşısında sürdürebilmek için açık bir uzam yaratma zorunluluğuydu. Ulusal kapitalizm, ulusal sınırları aşmak ve bu yolda mücadelesini uluslararası sürdürülecek bir savaş ve sömürge yarışıyla sürdürme stratejisini halka kabul ettirmek için ulus-devleti yanına almıştır. Bu ulus-devlet ideali, emperyal gelenekten kopuşun kaçınılmaz bir sonu gibi görülebilir. Yeni kolonyal emperyalizmin

başarısız olma nedeni sömürgeci oluşları ve bir ulus adına bu projeyi hayata geçirme isteğiydi.

Nitekim bu milliyetçi veya kolonyal emperyalizm o milletlerin sonu olmuş ve yüzlerce ulus devlet eski imparatorlukların enkazı altında doğmuştu. Alman milliyetçiliği imperyal Alman kimliği ve kültürünün, Fransız milliyetçiliği ve kolonyalizmi Fransız imperyalinin sonu olmuştu. Bu sondan kıl payı kurtulan Britanya oldu. Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle 1960'larda Britanya'nın henüz oluşmakta olan bir Avrupa Birliğine üyelik başvurusunu samimi bulmamış, Amerika'nın Avrupa'yı güdümüne almak için kullandığı bir "*Truva Atı*"na benzetmişti. Fransa'nın bu muhalefetine arkasında Britanya'nın imperyal kimliğini hâlâ koruduğu inancı olabilir. Bugün Britanya'nın Avrupa birliğine mesafeli duruşu Avrupa imperyalinde Britanya imperyalinin yok olmasına karşı gösterilen bir direnç olabilir. Çünkü İngiliz, İskoç, Galler ve Kuzey İrlanda anlamlı varoluşlarını bağımsız bir ulus devlet olmak yerine Britanya imperyalinde sürdürmeye daha muktedirdir. Genellikle "birlikte daha güçlüyüz (we're stronger together)" ifadesi her yetki devri öncesi referandumlarında Büyük Britanyacıların dillerinden düşmez ve Birlikçiler, İskoçya içinde dâhi ayrılıkçı İskoç milliyetçilere nazaran çoğunluktadır. Almanların ve Fransızların Avrupa saplantısı ise artık imperyal kimliklerini külliyen kaybetmiş olmalarının sonucudur. Bu nedenle Avrupa Birliği kısmen ekonomik, kültürel ve siyasi açıdan adeta yeni bir Roma imperyal kurma ve Amerika merkezli hegemonyal bir imparatorluğa direnme çabasıdır.

Oysa Avrupalı ulus devletlerden farklı olarak Amerika Birleşik Devletlerinin kurucu babalarının kafasında olan şey bariz bir biçimde yayılmacı bir imperyal idi. Federalizm, yayılmacı ve genişlemeci bir yaklaşımdır. Hardt ve Negri (2012: 191), ABD anayasasının Jefferson'ın da belirttiği gibi yayılmacı imparatorluk için biçilmiş kaftan olduğunu söylerken imperyal ile emperyalist arasındaki farka değinirler. Emperyalist, genişlemeci anlayışı ve gücüyle egemenliği altındaki ülkeleri işgal etmeyi, yıkmayı ve bu ülkelere boyun eğdirmeyi amaçlarken, imperyal bir tür eklemlenme stratejisi de güder ve sınırsız bir alanda uzanan iktidar ağları içinde ilişkileri yeniden kurmayı amaçlar. Hardt ve Negri'nin bahsettiği gibi Amerika, bugün bu sayede dünya imparatorluğunun başındadır. Ancak bu tam bir Roma ideali ile örtüşmez çünkü dışlayıcıdır ve emperyalist eğilimleri giderek artmaktadır. Avro-Amerika tarzı imperyal, kısacası Batı dünyası, Batı Roma'nın parçalanmış bir

görüntüsüdür. Birleşmiş Milletler ve NATO aslında parçalı Batı Roma'nın dünya hâkimiyetini sürdürmesine yönelik çabalarıdır.

Emperyal egemenliğin temel özelliği belki de *uzamın her zaman açık* olmasıdır... XVI. Yüzyıldan itibaren Avrupa'da gelişmiş modern egemenlik, uzamı sınırlı bir şey olarak kavramış ve uzamın sınırlarını her zaman egemen idari yapıyla denetlemiştir. Modern egemenlik özellikle sınır temelinde kurulmuştur. Buna karşılık emperyal kavrayışta iktidar, düzenin her zaman yenilenen ve her zaman yeniden yaratılan mantığını yayılmada bulur... İmparatorluğun yeniden açık ve yayılan uzamı onun durmaksızın yeniden yer-yurt edinmesiyle birlikte var olur. (Hardt ve Negri, 2012: 178)

Hardt ve Negri Doğu Roma'nın tarihinin 1453'le birlikte kapandığı şeklindeki Avrupa merkezli tarih yazımını kabul eder görünür. Oysa 1453'ten itibaren Doğu Roma, Osmanlı hâkimiyeti içindedir ve hayatını Birinci Dünya Savaşına kadar zayıflayan bir süreçte sürdürür. Bilindiği gibi Roma İmparatorluğu dördüncü yüzyılda ikiye bölünür; Bizans, Doğu Roma olarak ayakta kalırken Batı Roma Kuzeyden gelen Germen akınlarıyla dağılır. Roma İmparatorluğu'nun Batı'daki mirasçısı fetret devrinde Katolik Kilisesi olurken; Doğu'daysa İslâm dünyası, Bizans ve daha sonra Osmanlı mirasçısı olur. Oysa Doğu Roma ve Batı Roma ayrımının bile Rönesans tarihçilerinin icadı olduğu söylenir. Ne Bizans ne de Doğu Roma nitelemesini kullanan Roma İmparatorluğu'nun adını her zaman sürdüren Bizans, Osmanlı Türkleri tarafından yıkılmamış aksine devam ettirilmiştir. Aslında Osmanlı, git-tikçe Ortodoks ve Rum kimliğiyle sınırlanan Roma İmparatorluğu'nu yeniden çok kimlikli, çok milletli ve dinli bir emperyal kimliğe kavuşturmuştur.

Evrensel Roma İmparatorluğu'nu tarihe gömen asıl gelişme Birinci Büyük Savaş'tır. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasıyla Roma İmparatorluğu'nun en önemli mirasçısı ölmüştür. Yerine geçmeye namzet olan ise yeni yetme ABD olmuştur. Aslında ABD tarihiyle Osmanlı tarihi birlikte okunmalıdır. İlki bir sömürge olmaktan bir dünya imparatorluğuna doğru evrim geçirirken, ikincisi bir imparatorluktan bir ulus devlete doğru tersine bir evrim geçirmiştir. Böyle bir karşılaştırmalı tarih incelemesinin benim gibi tarihçi olmayanlar için büyük kazanımlar sağlayacağına inanıyorum. Birinci ve İkinci Büyük Savaşlarda Almanya, İtalya ve Fransa gibi ihtirash Avrupa devletleri arasındaki çatışmalarla beraber (sadece İkinci Büyük Savaşta 50 milyon kişinin ölümü, Yahudi soykırımı ve endüstriyel-kentsel olarak yaşadığı yıkımla beraber) milliyetçi bir Roma idealini (Napolyon ve Hitler tarzı) gerçekleştirme hayalleri yok olmuştur. Bugün Amerika İmparatorluğu, karşısında bir Avrupa olmadığı için, Roma'nın yeni mirasçısıdır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yükselen güç SSCB adeta bir Doğu Roma yaratmıştır ancak onun da ömrü sınırlı olmuş ve 1990'da dağılmıştır.

Birinci Büyük Savaş sonrasında dünya sisteminin uluslardan oluştuğu veya oluşacağı ve bu sistemin tepesinde kapsayıcı ve düzenleyici bir mekanizmanın, bir Milletler Cemiyetinin (Cemiyeti Akvam), bulunacağı imperyal, bazılarının kozmopolitan dediği, bir düzen öngörülmüştür. Amerika güdümünde olacak bu imperyalın başarısızlığının arkasında Avrupalı ulusların başta İngilizlerin alaycı tavırları ve muhalefeti vardır (Bkz. Hardt ve Negri, 2012, Bölüm 2,5). Bolşevik devrimi, bu dönemde Roma hayalinin ikinci bahara ertelenmesine yol açmıştır. Soğuk Savaş'ın bitimiyle beraber ortaya çıkan küreselleşme olgusu ve onun taraftarlarının yine tek bir hayali vardır: Evrensel Roma İmparatorluğu. Bu hayalin önündeki engeller ise her zamanki gibi ulus devletler, Amerikan emperyalizmi, Avrupa Birliği ideali ve diğer bölgesel girişimlerdir. Hardt ve Negri'nin (2012: 190) belirttiği gibi bir imperyal düzenin meşruluğu uluslararası hukuk ve askeri bir güce değil meşruiyete dayanmalıdır. Bugün Obama'nın başkanlığında ABD imparatorluğu, Reagan ve Bushlar döneminin zorlama, caydırma, çevreleme stratejisinin yerine ekleme stratejisini daha fazla kullanmakta, ölümcül rakipleri Rusya'yı ve Çin'i bir şekilde kendi kurduğu dünya sisteminin içine çekmeye çalışmaktadır.

Hardt ve Negri (2012: 206-9) emperyal yönetim aygıtının veya genel komuta ekonomisinin kimlik ve kültür bağlamında üç ilkesi olduğunu belirtirler. İlk ilke veya uğrak, yüce gönüllü ve liberal bir şekilde kimsenin ırkına ve inancına bakmadan içeri davet etmektir. İkincisi, imperyal alana davet edilen farklılıkları olumlamak, kutlamak ve onlarla birlikte çalışmaktır. Üçüncü uğrak ve ilkesi, ise farklılıkları bir potada eritmek yerine bu farklılıkların ayrı bir cemaat gibi yaşamını sürdürmelerine izin vermektir. Bu üç ilke aslına bakılırsa birbirini dengeleyen, sürekli değişen, başkalaşan ve her bir kültürün siyasallaşp sisteme zarar vermesini engelleyen oldukça akıcı ve akılcıca bir yoldur. Bu yol, imparatorluğa yakınlaşma, hareketlilik ve esneklik temelinde bir güç katar. Herhangi bir çatışma mikro ve yerel ölçekte gerçekleşeceğinden kontrol ve denetim daha kolay olacaktır. Bu sürekli parçalanıp ama yıkılmayan bir düzendir.

Ulus-devletin Krizi ve Yeni Bir İmparatorluk Tahayyülü

İmperyal kelimesini muazzam, arkaik, kapsayıcı, oldukça soyut ve de betimleyici olmaktan ziyade tahayyüle açık bir anlamda kullandığımı tekrar

etmeliyim. Ancak bu da yetersizdir, imperyal bir kimliğin ve kültürün tanımlanması da gerekecektir. Modern emperyalizmin güç kaynağı ötekinin (İslam, komünizm, vs) sözümlerine gayri medeniliğiydi. Yeni emperyalizmden yeni imparatorluğa geçişte Batı, Hardt ve Negri'nin belirttiği gibi, medeniyet taşıyıcısı rolünden vazgeçse de dönüştürücü bir biçimde evrensel değerlerin tekelsel üretimi stratejisinden vazgeçmemiştir. Sadece uluslar üstü soyut bir hak nosyonuna dayalı veya böyle bir maskenin ardına gizli emperyalist tüzel bir kişilik başarılı olamaz.

Öyle görünüyor ki, Batı dünyası, Osmanlı'nın dağılmasıyla simgeleşen Doğu Roma'yı yıkışıyla beraber, tek başına Batı Roma adına dünya egemenliğini sürdürmeye çalışmaktadır. Sovyet İmparatorluğu biçiminde bedenleşen Doğu Roma hayali de komünist ideoloji ve Panslavizm bağnazlığı sonucunda başarısız kalmıştır. Putinist bir Rus İmparatorluğu her an çökebilir: Ukrayna ve Gürcistan'da yaptıklarından sonra bölgesinde bir tehlike olarak görülen Rusya'nın, Suriye savaşından kaybeden taraf olarak çıkma olasılığı yüksektir.

Ulus devlet ile modern kolonyal emperyalizm arasındaki bağı açıklayan Hardt ve Negri, özellikle Avrupa hâkimiyetinden kurtulma mücadelesi veren toplumlarda ulusun siyasi ve askeri bürokratların elinde devrim ve savunma silahı olarak, dışsal bağımsızlık mücadelesinde pozitif, içsel egemenlikte ise farklılıkları bastırıcı bir unsur olarak kullanıldığına değinir. Dolayısıyla her farklılığa ve muhalefete veya alternatif dünya görüşüne sahip olan her cemaat, tahayyülünü ulus adına köreltmış, kovuşturmuş ve ezmiştir. Ulus kavramı kendisinden başka hiç kimsenin ötekileri üretmesine izin vermemiş ancak bir homojen cemaat yaratmak için hep tehditkâr ötekiler icat etmiş ve üretmiştir. Yeni olan her oluşumu bir gerilik olarak göstermeyi başaran ve kendini ilericiliğin cismi olarak tarif eden ulus, kendisini adeta durağanlaşmış, ebedi ve ezeli bir varlık, her şeyin yaratıcısı olarak tanrısallığın tahtına oturmuştur. Modern ulus devlet ve onun bireye sağladığı özgürlük sadece bir fantezidir.

Polybius'un Roma için tasnif ettiği imperyal iktidar, üç iyi yönetim biçiminin - monarşi, aristokrasi ve demokrasi- karması olarak yönetimde her sınıfın temsilini ve farklı değerlerin tevhidini içermekteydi. Monarşi, imperyal birliğini, gücünü ve sürekliliğini, aynı zamanda zümreler arasındaki dengeyi ve uzlaşmayı; aristokrasi, adaleti, ölçülülüğü, erdemi, toprağı ve askeri; demokrasi ise burjuvayı, madun sınıfları, çokluğu ve farklılığı temsil ediyordu. Hardt ve Negri'ye göre bunların günümüzdeki ardılları olarak

IMF, WB, WTO ve NATO monarşiyi, Ulus-ötesi sermaye aristokrasiyi, ulus devletler ve sivil toplum kuruluşları demokrasiyi sadece bir eğretilene olarak değil tam olarak örtüşen yapılar olarak temsil etmektedir.

Cemaatçi yapıların içinde hapsedildiğini iddia ettiği avamı-ayak takımını cemaatlerden kurtarıp bir ulus kimliği içinde yeni bir ayak takımına dönüştüren ulus-devlet ne işçi sınıfının, ne burjuvazinin, ne aristokrasinin ne de avamın istediği bir sonudur. Ulus, patrimonyal ve mutlakiyetçi devlet geleneğini aydınlanma ve modernleşme idealinden beslenerek palazlanan bürokrasi ve aydınlar sınıfının devralmasını sağlayan ve onun mutlak iktidarını meşrulaştıran bir tahayyüldür. Modern devletin oluşumuyla ulus adlı sosyopolitik birliğin oluşması eş zamanlıdır. Hannah Arendt'ın (1996) *Emperyalizm* adlı çalışmasında anlattığı gibi ulus denilen şey hiçte abartılı bir çıkarım olmayacak şekilde itaatın mobilize edilmiş halini yerine getiren tekil ve homojen birliktir, bir ayaktakımıdır.

Modern uluslar, devlet ve toplum ayrımı üzerine değil birliği üzerine inşa edilmiştir. Burbank ve Cooper'ın (2011) tartıştığı gibi devleti ulusla veya ulusu devletle uyumlu hale getirme çabası oldukça yeni en fazla yüzyıllık bir çabadır. Bu ne tam olarak halklar veya topluluklar tarafından istenilen bir çabadır ne de gerçekleştirilebilmiştir. Zaten bu hayal siyasal bir tahayyülden öte eski kimliklerin inkârına veya reddine dayalı, ihtilafı ve kanlı bir projedir. Bağımsızlık ve egemenlik uğruna imparatorlukları yıkma ve parçalama amacıyla birbirleriyle mücadele eden halklar, Doğu Avrupa örneğinde olduğu gibi bugün egemenliklerini gönüllü veya gönülsüz olarak yönetim adı altında Avrupa Birliği teknokrasisine devretmişlerdir.

İnkâr, sürekli inkâr edişleri beraberinde getirir. İnkâr etmekle tahayyül etmek aynı şey değildir. İmparatorlukların çatısı veya boyunduruğu altında varlıklarını koruyan halklar şimdi birbirlerini yok etmeye çalışmakta fakat hâlâ içinde yaşadığımız dünyayı şekillendirenlerin ulus devletler değil de imparatorluk kültürleri ve pratikleri olduğunu görememektedirler. Burbank ve Cooper'ın (2013: 3) belirttiği gibi imparatorlukla kıyaslandığında ulus-devlet insanlık tarihindeki ani bir sapmadır ve siyasal tahayyüllerimizdeki hükmünün sınırlı ve geçici olduğu pekâlâ ortaya çıkabilir.

Nitekim ulus-devletin doğal, gerekli ve kaçınılmaz olduğu fikri Hobsbawn ve Anderson gibi tarihçiler tarafından sorgulanmıştır. Bu tarihçiler pekte sıcak bakmadıkları ulus kavramını hayali bir cemaat veya siyasi bir tahayyül veya icat edilmiş gelenek olarak görme ve gösterme çabası içindeydiler. Oysa imparatorlukların külleri üzerinde doğan uluslar bırakın siyasi

tahayyülü inkârın inkârı üzerinde varlık bulmuşlardır. Hem kendi imperyal kimlik ve kültürlerini inkâr etmişlerdir hem de birlikte veya yan yana yaşadıkları toplumların yaşam ve kimliklerini inkâra dayalı bir toplum kurmaya çalışmışlardır. Milliyetçi, ulusalcı, İslamcı veya başka türlü etnik ve kültürel kimlik ve aidiyeti öne çıkararak siyasal bir gelecek kurma arzusu taşıyan akımlar sadece yeni emperyalizme hizmet etmişlerdir.

Uluslar, eski imperyal kimliklerin ve geleneklerin modernleşmeyi sağlayamayacağı gerekçesiyle icat edilen kimliklerdir. Bir keşif olduğunu iddia edene henüz rastlamadım ama uluslar sanki bir keşif veya öze dönüş olarak gösterilmektedir. Ulus, genel irade adı altında insanın insan üzerindeki egemenliğini mutlaklaştıran ve onu devlete transfer eden, böylece her türlü farklılığın ve aykırılığın önünü keserek tebaadan daha az hür olacak bir vatandaşlık kültürünün oluşmasına ve çokluğun yerine tekliğin geçmesine hizmet etmiştir. Ulus, hem sınıfsal farklılıkların ve çatışmaların üstünü örtmüş, hem de aristokrasinin -toprağa bağlı veya entelektüel- her türlü süsünü bastırılmış, rızkını ararken risk alan girişimci burjuva yerine devletle bütünleşmiş bir burjuva kültürü yaratmaya çalışmıştır. Oysa modern burjuvanın bağlı olduğu bir kültürü yoktur, hırsları vardır. Bu Shumpeter'in "yaratıcı yıkım" adını verdiği kapitalizm melodisinin *leitmotifidir*.

Ulus tahayyülü hem yerellik ve özgünlük açısından farklı olana hem de evrensel olana karşı duyarsızlaştırıcıdır. Örneğin Türk kavimlerinin Orta Asya'dan başlayan yolculuğu Pers, Arap, İslâm, Bizans (Roma) gibi farklı uygarlık tarzlarını ve içeriğini içselleştirmelerinin ve kendi kabileci-etnik kimliklerinden sıyrılıp imperyal bir kimliğe dönüşümlerinin hikâyesidir. Bu yönüyle Türk tarihi aslında binlerce yıllık bir batılılaşma tarihidir. Bugün Anadolu ve Rumeli gibi bölgelerde yaşayan Türkler, Romalılaşmış Türklerdir. Bu batılılaşma süreci ulus devletlerin ortaya çıkması ve Osmanlı'nın yıkımıyla beraber hızlanacağı yerde kesintiye uğramıştır. Adeta Batıya karşı bir Batılılaşma gibi çelişkili bir hale dönmüştür. Eski Hun ve Moğol imparatorluk repertuarlarının mirasçısı ise Ruslar olmuştur. Bugün Orta Asya Türk devletlerinin Türkiye'yi değil Rusya'yı "büyük ağabeyleri" olarak görmeleri boşuna değildir.

Ulus kişinin ailevi, etnik, mezhepsel, kültürel, sınıfsal olan çıkar ve değerlerinden daha üstün olduğunu düşündüğü dışsal değerleri dayatır ve daha yüksek bir siyasal bağlılık talep eder. Bağımsızlık ve egemenlik söylemi bir devlet-söylemidir, devleti meşrulaştırma söylemidir, toplumsal ve bireysel karşılığı yoktur. Buna karşın dışarıya, ötekine, evrensel olana karşı

“biz farklıyız”, “biz böyleyiz”, “bizde böyle”, “burası Türkiye” gibi olumsuz ve şüpheli bir bakışı taşır. Ulus olma hiçbir açıdan kendini gerçekleştirme çabası değildir. Modern Türkiye’nin ulusalcı vizyonu bir kendini gerçekleştirme değil, bir kendini inkâr politikasıdır. İmperyal bir kimliğin inkârı ve reddi-i miras ve aynı zamanda bu imperyal kimliğin içinde veya bu kimliğe eklenmiş diğer kimliklerin inkârıdır. Modern Türk ulusalcılığının ne Fransız romantizmi ne de Alman idealizmi gibi sapkın da olsa felsefi tarihsel-tinsel bir geleneğe ve evrime dayanmadığını hepimiz biliyoruz.

Eski imparatorlukların enkazına dönüşen bölgeler sadece ulus etiketi yapılandırılmış, hiçbir yerli topluluğa tekabül etmeyen, etmesi de mümkün olmayan tarihsiz devletlerin ve bunlar arasındaki ilişki ağlarının şekillendirdiği adeta yersiz yurtsuz bırakılmış, siyasi aidiyetten yoksun toplumlardır. Bir ulus kurma fikrinin çekiciliğine sarılan yerli seçkinlerin -daha doğrusu dışlama, tecrit, kovma, asimilasyon veya bölünme yoluyla farklılıkları ortadan kaldırmaya çalışan maceracılar- güçlü devletlerin icazeti altında kurmaya çalıştıkları şey olan uluslar, post-sömürgecilik döneminde emperyalist devletlerin birer aracı ve yansıması olmaktan öteye geçememişlerdir. Bu girişimlerin hiçbiri bir örnek nüfus yaratamamış ve siyasal bir bağlılık tesis edememişlerdir, bunu başaracakları da sadece yersiz ve cahilce bir umuttur. Ulus devletlerin birbirine eşit veya eşdeğer oldukları şeklindeki Wilsonculuk, ham bir hayaldir.

Osmanlı-Türk kimliği, bir milleti değil; imperyal bir toplumu simgelemektedir. Osmanlı-Türk kimliği, bazıları birbirine yakın ve benzer, bazıları o kadar uzak ve farklı görülebilecek pek çok etnik kimliğin içinde barındığı bir coğrafyada arkaik bir geleneğin devamıydı. Bu toplumda tarihsel olarak pek çok etnik kimlik bir arada değilse de birlikte yaşamasını bilmiştir. Bu durum ulus devlet ve milliyetçilik gibi kategorize edici, somutlaştırıcı ve ayırıcı fikirlerin yirminci yüzyılda yayılışına kadar varlığını sürdürmüştür. İmperyal toplum kendine katılan yeni unsurları dışlamayan kapsayıcı bir toplumdur. Emperyalist bir devlete gerek duymaz, ancak imparatorluk geleneğinin bir taşıyıcısı ve kalıntısı olabilir. Zaten inkârcı da olsa bir toplumun geçmişinden kaçması mümkün değildir. Levinas’ın özlü deyişiyle “inkârcı terk ettiği toprağın tozlarını ayakkabısının ökçesinde barındırmaya devam eder”.

İmperyal Tahayyülsüzlük: Türkiye ve Orta-Doğu

Daha önce kısaca değinildiği gibi evrensel imparatorluk namzedine sahip tek devlet Roma İmparatorluğu’ydü, sonra Doğu Roma (Bizans) ve Batı

Roma olarak ikiye bölündü. Her ne kadar Huntington gibi bazı siyaset üstatları pek çok külteür bloğundan bahsetse de dünya hâlâ Doğu ve Batı'dan müteşekkil algısal bir düalitedir. Türkler ve Müslümanlar Bizans'a veya Doğu Roma'ya aşık fetihçi bir zihniyete sahip olarak onu fethettiklerinde yıkmamışlardır, bu imparatorluğu yeni bir misyon veya vizyon ile devam ettirmişlerdir. Doğal olarak Osmanlılar bir Doğu Roma İmparatorluğu'yu ve belki de daha fazlasıydı. Osmanlı padişahları hem kayser (Sezar, çar), hem han (eski Türk-Moğol geleneği), hem padişah (şahların şahı-İran geleneği), hem sultan (Arap) hem de Halife (İslâm) unvanlarını kullanmakla cihanşümül veya evrensellik iddiasındaydılar.

Uygarlık tarihine baktığımızda bir imparatorluğu yıkan şey belki onun devasa büyüklüğü ve çeşitliliğidir. Ancak bu uygarlıkları devralanlar genellikle barbar ve göçebe gibi aşağılayıcı sıfatlarla nitelenen topluluklar olmuşlardır. Barbar ve göçebe Germen kabileleri Batı Roma'yı işgal etmişlerse de bir Roma-Germen imparatorluğu adını almaktan gocunmamışlardır. Osmanlı öncesi dönemde imparatorlukların sınır boylarına yerleştirdiği, köle ve göçebe Türkler adeta bir imparatorluğa hazırlanmışlar ve korudukları sınırların (uçbeyleri) ötesindeki imparatorluk geleneklerini öğrenmiş, özümsemiş ve bir sentezini kurmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu, korsanları amirale, ayaklanan kabileleri sancak beylerine dönüştürerek kendine eklemiştir. Ulus devletler ise kendi halkını ya her şeyi kabullenen gururlu ve kibirli bir ayaktakımına ya da eşkıyaya dönüştürüyor.

Bizans'ın Yunan imperyal (etnik değil) kimliği Osmanlılar ile birlikte yerini daha kapsayıcı bir Türk ve Müslüman imperyal kimliğine bırakmakla beraber, toplumsal yapı da imperyalitesini korumuş ve sürdürmüştür. Bir imperyal kimlik olarak Batı dünyasının zihnindeki "Türk" etiketi bir etnik topluluğu değil bir birbirine eklemiş soyut vasıflardan, dinlerden, inançlardan ve değerlerden oluşan kültürel bir hegemonya niteliğindedir. Bugün her ne kadar Türk kimliği etnik veya milliyetçi bağlamda kullanılsa da böyle bir etnik kimlik yoktur, diyenlerin kastettiği şey kanımca bu durumun bir yansımasıdır. Bu yokluğun nedeni etnik kimliğin veya belli bir kültürün imperyalleşmesinin kaçınılmaz sonucudur. Türklük soyut, kapsayıcı, tanımlanma gerekmeyen adeta kendiliğinden oluşan ve insanın üzerine yapışan kısmen de yapıştırılan bir kimliktir. Türklük, Türkmenlik gibi bir etnik bütünlüğe indirgenemezdi.

Yirminci yüzyılın ilk on yıllarında verilen bağımsızlık mücadelesinde en geç gelen Türk milliyetçiliği –Kürt milliyetçiliği dâhil diğer tüm etnisitelerin

milliyetçi fikirlere sarılışı daha erken olmuştur- bağımsızlığın ardından bir devlet politikası olarak benimsenmiş, ancak Türklük eski kapsayıcılığı yitirerek, bir ulus yaratma projesinin kaynağı olmuştur. Türk milliyetçiliğinin bu geç zuhuru aslında onun imperyal oluşundan yani açık ve kavranabilir bir etnik kökenden yoksun olmasından kaynaklanır. Türk milliyetçiliği artık neredeyse her şeyini kaybetmiş bir toplumun sarıldığı son dal parçasıdır ve bir özsel yoksunluğun veya kaybın sonucudur. Ad ve soyadlarında sıklıkla rastlanan “öz” öneki adeta bu yoksunluğun psikolojik dışavurumudur. Bu tür milliyetçilikler devletle özdeşleşmiş ve devletleşmiş kimliklere dönüşürler. Türk milliyetçiliğini benimseyen ilk girişimcilerin daha çok dağılan imparatorluk coğrafyasından Anadolu’ya sığınan göçmenler olması onun imperyal geçmişinin kanıtlarındandır.

Türkiye’de ulusalcı kesimler adeta bu ülkede yaşayan dışarıdan gelen diaspora gibidir. Bir övünçle bahsedilen modern Türk devrimleri, kurucu diasporanın yerli karşıtlığından ibarettir. Kurucu diaspora ve onun mirasçıları sürekli bir korku ve paranoya halinde yaşamaya devam etmektedir. Bu paranoyayı “Korkma” ile başlayan hiçte ulusal olmayan bir marşın mesajının aksine bir yorumuyla, tarafsız bir psikologun paranoyakça bir metin olarak göreceği “Gençliğe Hitabe” ve nihayet kaldırılan “andımız” gibi pek çok “eğitici” materyal içinde kitlelere bulaştırır. Bu insanları Avrupa’nın prestijli kentlerinde dolaşırken görüp konuşmaya çalışırsanız size en yabancından daha yabancı ve soğuk bir tavırla karşılık verecektir. Bu “self-proclaimed” seçkinlerin aşağıladığı kesimler ise çoğumuzun belki de “tam bir Anadolu” insanı diyerek beğendiği kişilerdir. “Tam bir Anadolu insanı” derken kastettiğimiz belli belirsiz niteliklere sahip bu öznelerin kimliği nedir acaba? Oysa bir tür yerli diaspora var ki “Anadolulu” olarak görülmez, böyle bir iddiada da bulunmaz. Bu yerli diaspora sanki istemediği bir kültüre hapsedilmiş gibidir, ama ulusalcıdır. Kendi kimliğini seçkin bir tarzda size kabul ettirmeye çalışır ama asla sizi kabul etmez. O bu ülkenin insanından ziyade bir levantendir, yabancıdır, elittir; hatta zorla yabancılaştırılan pek çok Ermeni, Süryani ve Rum kökenli “Anadolu” insanından daha yabancılaşmıştır.

Büyük ölçüde modern-Türk kimliği de bir devlet oluşturma süreci içinde, el yordamıyla, pragmatist siyasi gerekçelerle ortaya çıktığından elitlerin bakış açılarına göre farklılıklar göstermektedir. Türkiye’de her parti milliyetçidir ama hepsinin ayrı bir milliyetçilik anlayışının olması biraz da bu pragmatik yaklaşımların bir sonucudur. Tüm bu kavramsal ve ideolojik farklılıklarına rağmen Türk kimliği artık bir üstünlük ve rekabet içerisindeki

toplumsal grupların birbirine karşı kullandığı ayırıcı bir kimlik haline dönüşmeye başlamıştır. Demek istediğim bazı toplumsal kesimler veya kişiler imperyal Türk kimliğinin imperyal özelliğinden faydalanarak “yerli” olmuşlar ancak onun aşkın, soyut ve kapsayıcı olan niteliklerini kendilerine mal ederek başkaları üzerinde yapay bir üstünlük ve medenilik iddiasına kalkışmışlardır. Bu da Türk imperyal kimliğinin yozlaşmasıdır ve Cumhuriyet Türkiye’sinin en büyük handikabıdır. Türklüğü imperyal statüsünden aşağı çekmiş, somutlaştırmış, indirgemiş, ulusallaştırmış ve Osmanlı’nın dağılmasıyla yersiz yurtsuzlaşmış göçmenler imperyal bir kimliği kayb ettiklerinin yerine ulusal bir kimlik olarak yerleştirmişlerdir. Burada göçmenler diye bir suçlu kategorisi yaratmak gibi bir amacım yoktur. Bu gerçek bir topluluk olmaktan ziyade bir tür kavramsal kişiliktir. İstenmeyen her iktidara karşı olan gruplar bir şekilde benzer bir kavramsal kişiliğe bürünebilmektedir.

Bugün ben Türk’üm demek soyut ve kapsayıcı olan imperyal bir kimliği kişiselleştirmekten yani imperyal bir kimliği özelleştirmekten -bedavacı bir şekilde temellükünden- ibarettir. Modern Türkiye’nin Türkleştirme stratejisi kapsayıcı değil dışlayıcıdır. Türkleştirmenin öncüleri göçmen elitler, karşılarında bir engel olarak gördükleri başta İslâmî taassuba ve Kürt kimliğine savaş açarak -diğer kimliklerden zaten kurtulmuşlardı!- yeni ve homojen bir ulus yaratmaya çalıştılar. Ancak yaptıkları tek şey siyasal İslâm’ı ve Kürt milliyetçiliğini güçlendirmek olmuştur. Bu her şeyin aşırısı tersine döner ilkesinin bir yansımasıdır. Türkleştirme başarısız bir projedir.

Modern Türk kimliği ulus devlet anlayışının, imparatorluk geçmişinden çaldığı ve yozlaştırdığı geleneklerden biridir. Tarihte Türk yoktur, Türkler vardır ve bu çoklu varoluş pek çok farklı şekillerde bilinmektedir. Ben Türküm demek, tek başına değil, ama bunu kendi toplumunda farklılaştırıcı veya dışlayıcı bir kimlik olarak kullanmak bir gaflettir ve İmperyal bir kültür ve kimliğin tükenmişliğinin habercisidir. Bu etnik kimlik zamanla dünya coğrafyasında genişlemiş ve pek çok kimlikle eklemelenmiş bir imperyal kimliğe bürünmüştür. Zaten imparatorluk olma izinde yürüyen milletler etnik kimliklerini sürdürmenin değil eklemelenmeler yoluyla onu genişletmenin peşindeydiler. İmperyal bir kimlik etnik bir kimlik değildir; o bir kültürdür, medeniyettir. Bu imperyal kimliğin içinde başlangıçta eklemelenen alt kimlikler artık oluşturucudurlar çünkü bir imperyal kimlik olarak Türklük, varlığını sadece Türkmenlere veya herhangi bir soya değil Kürtlere, Araplara, Rumlara, Çerkezlere, Lazlara, Ermenilere ve daha burada sayıp

dökemeyeceğimiz etnik kimliklere borçluydu. İstanbul'u fetheden orduda Rum denizciler, Macar topçular ve Sırp kökenli yeniçeriler de vardı.

Yoğurt ne kadar Helen icadıysa Hamam da o kadar Türk icadıydı. Kahvenin bir tüketim metası ve bir kavram olarak tüm dünyaya yayılışının arkasındaki öykü bu bağlamda anlamlıdır. Kahveyi yerliliğinden (Yemen'den gelen!) alıp evrensele taşıdığı için yani yerel olanı evrensele dolayımlayan imperyalin taşıyıcıları Türk olduğu için kahve Türk'tür. Yoksa kahve ne Türkiyelidir ne de Türk icadıdır. Bugün Amerika, pek çok yerel ürünü alıp tüm dünyaya piyasa ve medya ağlarıyla taşıdığı için bize her şey Amerikan görünüyor. 1980'ler de ABD'de bir tartışma vardı. Siyahilerin kiliselerinde ayinlerin müzik, dans ve ilahilerle coşkulu bir şekilde yapılması ve diğer Hıristiyan kiliselerinden farklı oluşu onun bir Afrika kökenine işaret ettiği yönünde algılanıyordu. Danslı ve müzikli bu ayin geleneği acaba Amerikalı mı, yoksa Afrikalı mıydı? Tartışmayı kazanan taraf Amerikalı diyenlerdi çünkü bu ayin tarzını Afrikalı-Amerikalılar yerine getirse de Amerikan kültürü içinde doğmuş ve evrenselleşmişti. Kökeni ne olursa olsun bir gelenek onu yerelden alıp evrensele taşıyan imperyalin adını alıyordu.

Bir imperyal kimlik içinde kendi etnik kimliğini benimsemiş ve korumuş insanların bu kimliklerini ifade etmesi elbette ki meşrudur, doğaldır, haklıdır. Çünkü toplumsal kimlik kuramının ifade ettiği gibi insanlar hem kendi etnik kimliklerine hem de kuşatıcı (imperyal) bir kimliğe sahip olabilirler; bu kişilere bütünleşmiş, iki kültürlü, gibi isimler verilebilir. Latino- veya Afro-Amerikalı veya gelecekte mümkün Germen-Avrupalı veya Franko-Avrupalı kimlikleri gibi. Kaldı ki bir toplumda en başarılı veya sosyal, siyasal ve iktisadî katmanların üst düzeyinde bulunan insanların çoğunun iki kültürlü, bütünleşmiş kişiler olduğu şaşırtıcı değildir. Benlik denen Gayya kuyusu kültür ve kimlikten daha geniştir; farklı kültürleri ve kimlikleri barındırabilir.

Ortadoğu etiketi yakıştırılan bölgedeki binlerce yıllık çatışmaların nedeni imparatorlukların kesiştiği bir bölge olmasıydı. Bugünkü çatışmaların nedeniyse bir imperyalin yokluğu ve Amerika'nın bu boşluğu doldurma çabalarıdır. Suriye krizinde Rusya, bir imperyal olduğunu göstermek için oradadır, sadece belli kaynaklara ulaşmak için değil. Öyle görünüyor ki Ortadoğu'da bir imperyal zuhur etmedikçe bu çatışmalar bitmeyecektir. Fakat bu imperyal kuracak olan Türkiye değildir. Ne Türkiye, ne İran ne de başka bir Arap toplumu bu boşluğu dolduramaz. Çünkü imperyal potansiyellerini tüketmişlerdir. Türkçülük ve ulusalcılık Türk imperyal geleneğini, Şia mezhepçiliği İran-Pers imperyal geleneğini, Arap milliyetçiliği o eski Abbasi tarzı

imperyal geleneği yok etmiştir. Bugün İsrail devleti bile ırkçı ve Siyonist icraatlarıyla hiçbir fayda elde edemeyecek aksine en büyük zararı Yahudilere ve Yahudiliğe verecektir.

Acaba Orta-Doğu'da bir Kürt imparatorluğu mu doğuyor?

Bir spekülasyon olarak görünebilir ancak bir gün Ortadoğu'da imperyal bir gelenek ve kültür ortaya çıkacaksa, bunu gerçekleştirecek olanlar hep dışarıda, göçebe ve barbar olarak aşağılanan ve ulus devlet sevdasına girmeyen veya bundan vazgeçen bir topluluk olacaktır. Bu topluluk çok dilli bir topluluk olacaktır. Geniş bir coğrafyaya yayılmış, kendi dili ile beraber Farsça, Arapça ve Türkçe konuşabilen ve bu üç kaybedilmiş imperyal geleneğin devamı niteliğindeki ulus devletlerin topraklarında yaşayan ve onları kaynaştırabilecek bir topluluk olacaktır. Bu topluluğun Ortadoğu'daki hiçbir sorunun çözümünde dışlanamayan ve adeta kilit konumunda olan herkesin bildiği bir topluluk olma ihtimali yüksektir. Bunu da ancak ulus devlet kurma gibi boş ve gereksiz bir hayale kapılmadan Türkiyeli, İranlı, Iraklı ve Suriyeli kalmaktan gocunmazsa başarabilecektir.

Bu kendini inkâr değil bir içselleştirme, açılma ve yayılma gibi farklılıkları kaynaştıran binlerce yıllık sınanmış bir imperyal stratejidir. Bu açıdan muhafazakârdır. Ama başka açıdan yeni solun ideallerini bir potansiyel olarak taşır. Yeni sol ve yeni siyaset anlayışı devletleri değil toplumsal hareketleri öne çıkarır. Çünkü gerçekte derin değişimi sağlayacak olan ve eşitsizlikleri azaltacak tek aktör bu kimlikler, ağlar ve hareketlerdir. Kürtler bir toplumsal hareket olarak, kritik bir kimlik olarak, yersiz yurtsuz olarak yeni imperyalin ama sömürücü olmayan, baskıcı olmayan, ırkçı veya mezhepçi olmayan bir imperyal kimlik olarak, bir mediatör ve ya bir dolayım olarak tarihsel rolünün farkına vardığında bu coğrafyada kurulu ulus-devletlerin yerine federatif, çok kültürlü, çok hukuklu, yerli ve evrenseli inkâr etmeyen bir imparatorluğun kurucusu olabilir. Bu hem liberalizmin farklılık ve hürriyet, hem yeni solun farklılıkları kapsayan bir eşitlik ve özerklik, hem de muhafazakârlığın arkaik ve *ancient* rejimini yeniden kuracak bir hareket olabilir. Oysa PKK, HDP veya diğer Kürt oluşumlarının şu ana kadar yaptığı potansiyel olarak bir imperyal toplumu şimdiden ayaktakımına, eşkıyaya ve kitleye dönüştürmektir. Siyasal liderler bir ulus-devlet kurmadan önce kendisine ulus diyebilecek bir ayaktakımına ve tebaaya ihtiyaç duyarlar. Ancak Kürt militanlar, gerillalar veya kendilerine her ne ad veriyorlarsa onlar yarın bir Kürt-ulus devleti kurulduğunda kendilerinin bir general, vali, komutan

veya profesyonel siyasetçi olacaklarını düşünüyorlarsa ciddi bir yanlıgı içeresindedirler. Modern Türkiye'nin yapımı sürecinde kurtuluş mücadelesine katılan ve savaşan o çetelere, para-militer yapılara ne olduğuna bir baksınlar. Hain, asi, gerici, yobaz, bölücü gibi yaftalarla ya idama ya sürgüne ya da kıyıma maruz kaldılar.

Kürt kimliğinin çoğulluğu, Kürt halkının çok dilli oluşu, coğrafi dağınıklığı ve diğer kimliklerle iç içe oluşu onu potansiyel bir imperyal kimliğe dönüştürmektedir. Kürtler bu coğrafyada yaşayan toplumlar olarak aramızdaki bağların en somut ve varlık bulmuş halidir. Daha fazla somutlaşması demek bir büyük noterin, devletin veya gücün onayladığı bir tüzel kişiliğe dönüşmesi demek olacak ve imperyal niteliğini kaybedecektir. Oysa mevcut haliyle Kürtler kritik bir toplumdur, bir imperyal hareketin en aktif ögeleridir. Kürtlere oynayanın kazandığı bir coğrafyada yaşıyorsak bu oyunu ya değiştireceğiz ya da Kürt kartına oynayan emperyalist güçler sözüm ona bağımsız bir Kürt devleti kurarak kazanacaklar. Oysa bu "kendini gerçekleştir" safatasından kurtularak barışı mümkün kılacak tek topluluk olarak Kürtlerle birlik olarak daha geniş bir birliği tesis edebiliriz. Kürtler bu coğrafyada yeni bir medeniyeti yaratmanın son fırsatıdır. Yeni sınırlar yaratarak değil mevcut sınırları ve duvarları yıkarak bir medeniyet inşa edilir. Bu yeni imparatorluk Batı veya her hangi bir hayali düşmanla savaşmak zorunda da değildir. Pek çok kozmopolitan demokrasi savunucusu (Örn. David Held) küresel bir yönetişimin ulus-devletlerle değil bölgesel birlikler ve topluluklar aracılığıyla ulaşılabilecek bir amaç olduğunu kabul etmektedir. Küreselleşme bir ulus-devletler aracılığı değil toplumlar aracılığı gerekli kılmaktadır. Egemelik kavramı artık bölünmez ve mutlak bir şey olarak değil çok katmanlı, iç içe geçmiş, havuzda biriken bir olgu olarak anlaşılmaya başlanmıştır.

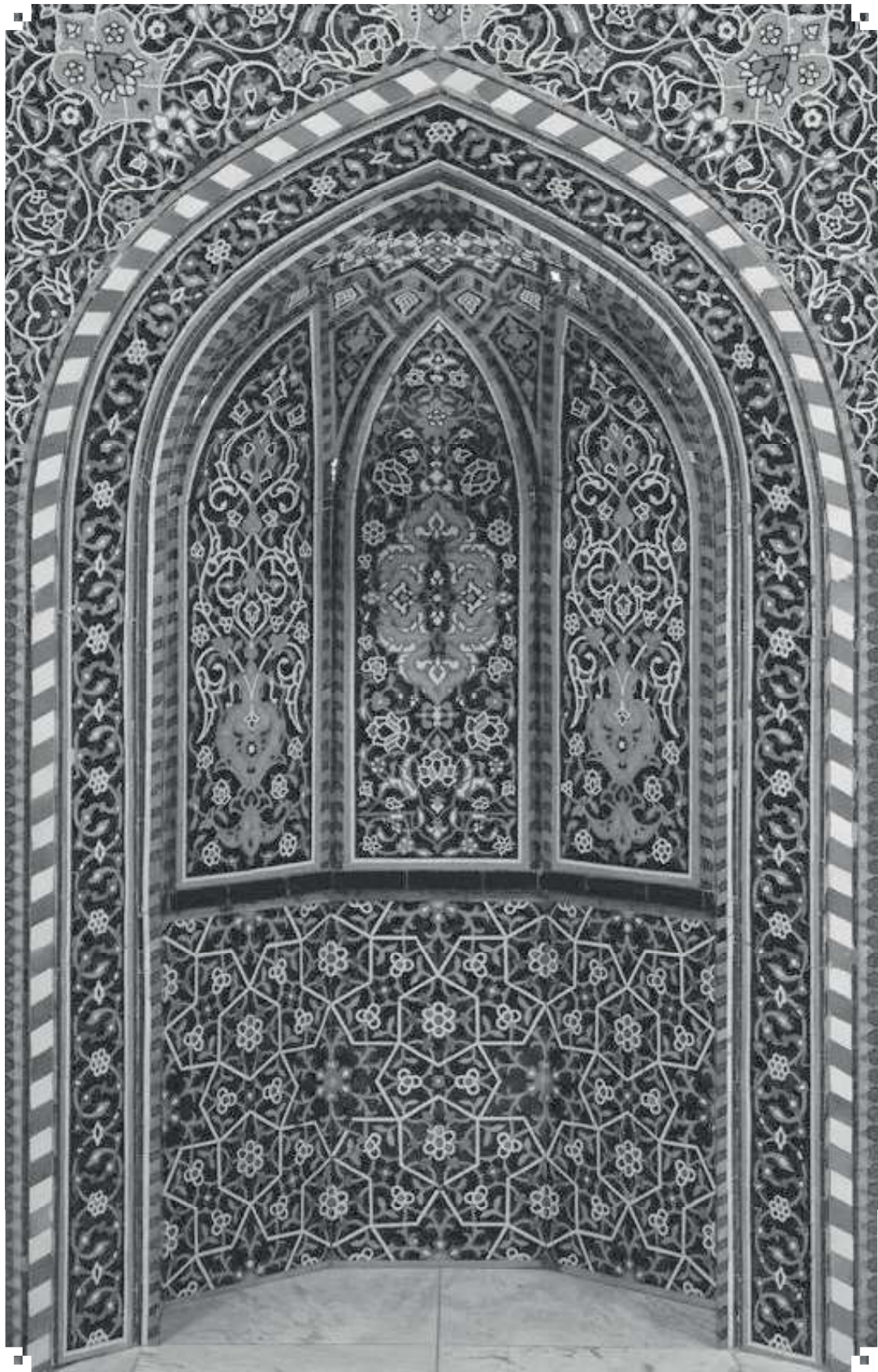
Bugün Ortadoğu'da bir Kürt ulus-devleti kurulması yoluna destek veren ABD ve diğer güçlerin bir hedefi vardır: Bu coğrafyada Avrupa-Birliği benzeri ve ondan daha geniş bir imperyalin-bir konfederasyonun ortaya çıkmasını engellemektir. Böylece birbirlerine karşı husumet besleyen yaşama ve araçlarına yenilerini ekleyecek, aralarındaki çatışmadan silah satarak, kaynaklarını ve pazarlarını sömürecek statükoyu sürdüreceklerdir. ABD'nin amacı ne Büyük İsrail'i ne de başka bir imparatorluğu kurmak değildir. Onun mevcut statükoyu bir yüzyıl daha sürdürebileceği sözüm ona bağımsız bir Kürt devleti veya bir Filistin devleti yaratmaktan kaybedeceği hiçbir şeyi yoktur. Bölgedeki Türkler, İranlılar, Kürtler, Yahudiler, Hıristiyanlar ve Araplar ise adeta efsunlanmış gibi böyle çok-kültürlü medeniyete sahip

bir imperyalın, bir konfederasyonun veya birleşik bir devletin kurulması yönünde tahayyülden tamamen yoksundur. Onlar milliyetçi, dinci, mezhepçi, ümmetçi veya daha saçma düşüncelerle halkını uyutan lider kütlerinin esiridirler.

Düne kadar birbirleriyle savaşan ülkelerin bir araya gelip bir imperyal Avrupa kurması gayet doğal karşılaşıırken bu coğrafyada bunu düşünmek adeta bir meczupluk gibi görünmektedir. Bu bir göz bağlama ve büyüdür, hiçbir hakikati veya reel-politik temeli yoktur. Komşularla sıfır sorun stratejisi, sınırların olmadığı, kavmiyetçiliğin, mezhepçiliğin veya ümmetçiliğin olmadığı daha kozmopolit bir Doğu'ya dair hayalleri besliyordu. Oysa birlik ve beraberlik söylemleri içinde veya özerklik, egemenlik ve bağımsızlık safsatası içinde yine bir topyekûn savaşa doğru sürükleniyoruz. Eğer bu hal akıllıcaysa varsın burada dile getirilen tahayyüle aptalca desinler...

Kaynakça

- ARENDR, Hannah (1996). *Totalitarizmin Kaynakları-2 Emperyalizm*, (Çev. Bahadır Sina Şener), İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- BURBANK, Jane ve COOPER, Frederick (2010). *İmparatorluklar Tarihi: Farklılıkların Yönetimi ve Egemenlik*, (Çev. Ahmet Aybars Çağlayan), İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- HARDT, Michael ve NEGRI, Antonio (2000). *İmparatorluk*, (Çev. Abdullah Yılmaz) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.



derkenar